

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 70 | 2016 | št. 3-4 (154) | str. 283-542

Aleksander Panjek, *Pravda o spornem hramu. Običaj ustne kupoprodaje nepremičnin med kmeti na Krasu (Tomaj, 1619–20)* • Ivan Vogrič, *Zasedba Bosne in Hercegovine leta 1878 v luči pisem Ivan Mankoča* • Barbara Riman - Kristina Riman, *Slovenci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine* • Grega Žorž, *Italijanska zasedba slovenskih krajev v novembru 1918* • Sašo Cmrečnjak, *Slovenska sprava: zgodovinski pregled* • Jure Gašparič, Mojca Šorn, *Od žive debate do zapisane besede. Dobesedni zapisi parlamentarnih sej kot zgodovinski vir* • Jernej Kosi in Rok Stergar, *Kdaj so nastali »lubi Slovenci«? O identitetah v prednacionalni dobi in njihovi domnevni vlogi pri nastanku slovenskega naroda* • Karin Almasy, *»...za Boga in véro, za cesarja in domovino!« Kultura prevajanja in ideološko usmerjanje v slovenskih šolskih berilih (1848–1918)*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 70 | 2016 | št. 3–4 (154) | str. 283–542

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Tina Bahovec (SI), dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI), dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR), dr. Žarko Lazarević (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI), dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 31. oktobra 2016.

Prevodi: Saša Mlacović (angleščina, nemščina)

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200, e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2016: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €, za društvene člane – upokojence 18 €, za društvene člane – študente 12 €. Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 € in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBASI2X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS

Prelom in tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, november 2016

Naklada: 1000 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International editorial Board: Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Charge), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on October 31st 2016.

Translated by: Saša Mlacović (English, German)

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2016): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASI2X

Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, November 2016

Print Run: 1000 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

KAZALO – CONTENTS

Razprave I – Studies I

- Aleksander **Panjek**, Pravda o spornem hramu. Običaj ustne kupoprodaje nepremičnin med kmeti na Krasu (Tomaj, 1619–20).....290–312
Lawsuit over a Disputed Vine-Cellar. The Custom of Oral Purchase and Sale of Real Estate among Peasants in the Karst Region (Tomaj, 1619–20).
- Ivan **Vogrič**, Zasedba Bosne in Hercegovine leta 1878 v luči pisem Ivan Mankoča314–336
The Occupation of Bosnia and Herzegovina in 1878 as Seen through the Letters of Ivan Mankoč
- Barbara **Riman** - Kristina **Riman**, Slovenci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine338–363
Slovenes in the Croatian *Gimnazija* in Zadar from 1897 to 1921
- Grega **Žorž**, Italijanska zasedba slovenskih krajev v novembru 1918.....364–380
Italian Occupation of Slovene Territory in November 1918
- Sašo **Cmrečnjak**, Slovenska sprava: zgodovinski pregled382–436
Slovene Reconciliation: A Historical Overview
- Jure **Gašparič**, Mojca **Šorn**, Od žive debate do zapisane besede. Dobesedni zapisi parlamentarnih sej kot zgodovinski vir.....438–454
From a Live Debate to the Written Word. Verbatim Records of Parliamentary Sessions as a Historical Source

Razprave II – Studies II

- Uredniško pojasnilo457
- Jernej **Kosi** in Rok **Stergar**, Kdaj so nastali »lubi Slovenci«? O identitetah v prednacionalni dobi in njihovi domnevni vlogi pri nastanku slovenskega naroda458–488
When Did “Dear Slovenes” Come About? Identities in the Pre-National Period and Their Supposed Role in the Formation of the Slovene Nation

Karin Almasy , »...za Boga in véro, za cesarja in domovino!« Kultura prevajanja in ideološko usmerjanje v slovenskih šolskih berilih (1848–1918)	490–508
»... for God and Religion, the Emperor and Homeland!« The Culture of Translation and Ideological Control in Slovene Reading Books (1848–1918)	

Ocene in poročila – Review and Reports

Tomaž Lazar, Poznosrednjeveško topništvo na Slovenskem: raziskave dveh zgodnjih topov iz Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož / Late-Medieval Artillery in Slovenia: a Study of Two Early Artillery Pieces from the Regional Museum Ptuj – Ormož (Andrej Nared).....	512–518
Winfried Nerdinger (Hg.), München und der Nationalsozialismus. Katalog des NS- Dokumentationszentrums München (Jože Maček)	519–523
Fontes, Izvori za hrvatsku povijest 21, 2015 (Dušan Nećak)	524–529
Jure Ramšak, <i>Ab initio</i> . Moderne ideologije in izgradnja novega urbanega prostora: zgodovina, arhitektura in perspektive kulturnega turizma v Novi Gorici in Raši (Matic Batič)	530–533

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	534–537
Instructions for Authors	
Letno kazalo Zgodovinskega časopisa 70, 2016.....	539–542
Annual Content of Zgodovinski časopis – Historical Review 70, 2016	

Razprave I

Barbara Riman, Kristina Riman

Slovenci u Hrvatskoj gimnaziji u Zadru od 1897. do 1921. godine

RIMAN Barbara, dr., doc., Institut za narodno-
stna vprašanja, SI-1000 Ljubljana, Erjavčeva
26, barbara.riman@guest.arnes.si

RIMAN Kristina, dr., doc., Sveučilište Jurja
Dobrića u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne
znanosti, HR-52100 Pula, I. M. Ronjgova 1,
kriman@unipu.hr

Zgodovinski časopis, Ljubljana 70/2016 (154),
št. 3-4, str. 338–363, cit. 87

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En.,
Sn., En.)

Rad prikazuje život i djelovanje stanovništva
koji su doselili iz današnjih slovenskih krajeva
u Zadar. Podaci su prikupljeni iz arhivske građe
koja je pohranjena u Državnom arhivu u Zadru,
a odnose se na djelovanje i rad doseljenika iz
današnjih slovenskih krajeva u Hrvatskoj gim-
naziji u Zadru, koja je djelovala od 1897. do
1921. godine. Osim nastavnog osoblja, promatra
se i struktura učenika koji su naveli slovenski
jezik kao materinski te podaci o njihovim ro-
diteljima. Na temelju podataka zaključuje se
o nekim od razloga dolaska stanovništva iz
današnjih slovenskih krajeva na područje Zadra
i oslikava se njihovo uključivanje u tadašnje
zadarsko društvo.

Ključne riječi: obrazovanje, kultura, slovensko-
hrvatske veze, Slovenci u Zadru, Slovenci u
Hrvatskoj, radne migracije

RIMAN Barbara, PhD, Assistant Professor,
Institute For Ethnic Studies, SI-1000 Ljubljana,
Erjavčeva 26, barbara.riman@guest.arnes.si

RIMAN Kristina, PhD, Assistant Professor,
Juraj Dobrića University of Pula, Faculty of
Educational Sciences, HR-52100 Pula, I. M.
Ronjgova 1, kriman@unipu.hr

**Slovenes in the Croatian *Gimnazija* in Zadar
from 1897 to 1921**

Zgodovinski časopis (Historical Review),
Ljubljana 70/2016 (154), št. 3-4, str. 338–363,
87 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

The article presents the lives and activities of
the population that moved to Zadar from areas
located in present-day Slovenia. The gathered
data stems from the archival material kept in
the State Archives in Zadar and is associated
with the activities and work of immigrants
from areas of present-day Slovenia in the upper
secondary school Croatian *Gimnazija* in Zadar,
which operated from 1897 to 1921. Along
with the teaching personnel, the structure of
students who stated Slovene as their mother
tongue and the data on their parents will also be
observed. Based on the available data, we shall
draw conclusions as to some of the reasons for
the arrival of the population from present-day
Slovenia to the area of Zadar and demonstrate
its inclusion in the then Zadar society.

Key Words: education, culture, Slovene-Cro-
atian relations, Slovenes in Zadar, Slovenes in
Croatia, labour migration

O slovensko-hrvatskim obrazovnim vezama

Veze među slovenskim i hrvatskim krajevima i ljudima traju već stoljećima. Različiti su bili razlozi tog povezivanja, pri čemu su prevladavale ekonomske veze (trgovina, zapošljavanje i sl.). U tim je procesima zamjetnu ulogu imalo obrazovanje, u prvom redu školski sustav i to u svim svojim segmentima. Obrazovne, intelektualne i kulturne veze koje su se ostvarivale kroz školstvo imaju posebno mjesto u hrvatsko-slovenskom povezivanju. Ove su veze bile posebno intenzivne u razdoblju od kraja 19. st. do početka Drugog svjetskog rata koje se smatra „zlatnim razdobljem“ slovenstva u Hrvatskoj.¹ U tom je razdoblju na hrvatskim prostorima, pa tako i na području Zadra, živio i djelovao čitav niz nastavnika, učenika i ostalog obrazovnog osoblja koji je na ova područja došao iz slovenskih krajeva, ili je podrijetlom iz slovenskih zemalja.²

Istraživanja koja se odnose na Slovence u Hrvatskoj, koji žive u udaljenijim krajevima od današnje slovensko-hrvatske granice (Osijek, Dubrovnik, Šibenik, Split i dr.), uglavnom posvećuju pozornost suvremenom razdoblju, dok je povijesno sagledavanje slovenskih migracija u takva mjesta i gradove mnogo manje zastupljeno.³ Razlog manjem interesu za takve migracije nego za migracije u pograničnom prostoru može se tražiti u činjenici da je u udaljenijim krajevima broj doseljenika iz slovenskih zemalja bio manji, a drugačija je bila i struktura tih migranata. Dok su slovenski i hrvatski krajevi bili u istim državnim tvorevinama (Habsburška Monarhija, Kraljevina Jugoslavija ili SFRJ) često su se u udaljenija mjesta doseljavali ljudi koji su bili poticali na preseljenje (bolji posao, bolji egzistencijalni uvjeti i sl.) ili su na neki način na to bili prinuđeni (premještaji zaposlenika i djelatnika u crkvenim i državnim ustanovama). Premještaji koji su bili uvjetovani mjestom zaposlenja, često su rezultirali preseljenjem cijelih obitelji. Dekretom uvjetovana promjena radne okoline u pravilu se odnosila za svećenike, oficire, državne službenike i nastavnike.⁴ Usko u vezi s tim premještajima bile su i gospodarske i

¹ Kržišnik –Bukić, *Znameniti Slovenci*, str. 421.

² Lilek, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*; Kržišnik –Bukić, *Znameniti Slovenci*; Hećimović & Barbieri & Neubauer, *Slovenski umjetnici na hrvatskim pozornicama*; Orožen, *Življenje in delo*., str.41-44.

³ Žitnik Serafin, Janja (ur.) *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev*; Žitnik Serafin, *Organiziranost, delovanje in prihodnji izzivi*; Žitnik Serafin, *Literarna dejavnost*; Kržišnik-Bukić, *O Slovencih in slovenstvu na Hrvaškem*.

⁴ Šuštar, *Poklicne migracije*, str. 209.

političke prilike određenog povijesnog razdoblja, a u ovom se slučaju to odnosi na razdoblje kraja 19. i početka 20. stoljeća.

Kao što navodi Irena Gantar Godina, kada se radi o činjenici da su se u Hrvatsku morali preseliti državni djelatnici, to „...ni bila kazn oz. nekaj, kar bi odločno zavračali...“.⁵ Stoga se takve migracije može okarakterizirati kao „pseudo-dobrovoljno“ iseljavanje.⁶ Oni koji su bili bez posla u rodnoj (slovenskoj) zemlji odlazili su u Hrvatsku tražiti posao, a oni koji su dobili premještaj morali su otići na prostor Hrvatske jer bi inače, najvjerojatnije, ostali bez posla.

Dio slovenskih migranata stigao je na područje Zadra. Budući da nema sustavnih i detaljnih istraživanja slovenskih migracija na prostoru Dalmacije, nameću se brojna pitanja na koja se odgovor može potražiti promatrajući stanovnike Zadra koji su u taj grad doselili iz slovenskih zemalja. U kontekstu takvog doseljavanja, zanima nas odgovor na pitanje tko su bili doseljenici iz slovenskih krajeva u Zadru, kakva je bila njihova struktura, zašto su dolazili i kako su se prilagodili prostoru i mentalitetu kraja u koji su se naselili.

Pojedinci koji se dosele na određen prostor postaju dio zajednice, neovisno o tome koliko se taj zajednici mogu i žele prilagoditi. Zajednica, naravno, prati i često bilježi njihov život i rad, stvarajući sebi sliku ne samo o pojedincu kojeg promatra i prima u svoj život, već i o cijeloj grupi koju dotični pojedinac kao stranac predstavlja, što često rezultira generalizacijama i predrasudama. S obzirom na te i takve pojave, promatrajući životni put pojedinaca, može se barem djelomično odgovoriti na ovdje postavljena pitanja. Evidentiranjem i dokumentiranjem pojedinih životnih priča može se ilustrirati što se s priseljenim pojedincima događalo i pripomoći u izgradnji slike položaja doseljenika, ali i o mentalitetu i toleranciji onih koji su te „furešte“ i „Kranjce“ prihvaćali, odnosno atmosferi koja je vladala u određenoj društvenoj sredini, kao u ovom slučaju u Zadru.⁷

Kao što se na prostorima Hrvatske nije pridavala osobita pozornost slovenskom useljeništvu, tako se nije pridavala velika pozornost nastavnicima slovenskog podrijetla. Neki su hrvatski i slovenski povjesničari izradili pregled života i djelovanja nekih značajnijih pedagoških i prosvjetnih djelatnika koji su bili prepoznati na prostoru Hrvatske ili Slovenije, ali jako je mnogo onih koji uopće nisu dobili svoje zasluženno mjesto. Osim tim nastavnicima, nije se pozornost pridavala ni ostalim stručnjacima koji su sudjelovali u sustavu obrazovanja, a u ovom je slučaju riječ o nadzornicima.

Važni sudionici odgojno-obrazovnog procesa su učenici, ali i njihovi roditelji. Upravo se iz podataka zapisanih u školskim imenicima mnogo može zaključiti o strukturi ljudi koji su bili naseljeni na nekom mjestu. Za utvrđivanje podrijetla važna nam je bila bilješka o mjestu rođenja pojedinog učenika, ali i bilješka o materinskom jeziku svakog pojedinog učenika, što je za nas predstavljalo bitan pokazatelj o tome je li netko slovenskog podrijetla. Vodeći se podacima o roditeljima ili skrbnicima,

⁵ Gantar Godina, *Slovenski intelektualci*, str. 167.

⁶ Gantar Gordina, *Slovenski izobraženci na Hrvaškem po letu 1868*, str. 157.

⁷ Pislar Fernandez, *Slovenci v železni Loreni*; Jurčić-Čargo *Slovenci na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu*, str. 367-382

nastojali smo utvrditi razloge dolazaka pojedinaca i njihovih obitelji.⁸ Polazište za promatranje slovenskog useljništva u Zadru do 1918. godine predstavljaju podaci prikupljeni iz Imenika Hrvatske gimnazije u Zadru za razdoblje od školske godine 1897./1898. do školske godine 1920./1921., podaci dobiveni iz arhivskih dokumenata te bilješke i podaci iz onodobnog zadarskog tiska: Narodnog lista i Hrvatske krune.

Kada se promatra hrvatske klasične gimnazije kroz povijest, može se ustanoviti da su gotovo sve u svojem kolektivu imale nastavnike koji su dolazili iz različitih krajeva današnje Slovenije. Broj je nastavnika i drugog obrazovnog osoblja varirao ovisno o mjestu gdje je gimnazija djelovala i o periodu kada je djelovala. Broj nastavnika koji su došli s prostora današnje Slovenije u pojedinu gimnaziju uglavnom je ovisio o geografskom smještaju škole. Varirao je i broj učenika koji su dolazili iz slovenskih krajeva i koji su se školovali u hrvatskim gimnazijama.

Utjecaj koji su nastavnici i učenici sa slovenskih prostora izvršili na domaće stanovništvo, prepoznala je i Danijela Jurčić Čargo. Ona je u radu „Slovenci u Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu od 1899. do 1918. godine“⁹ obuhvatila slovenske nastavnike i utjecajnije učenike iz slovenskih krajeva koji su se tamo školovali. To je ujedno i jedini cjelovitiji rad o slovenskim nastavnicima i učenicima u nekoj hrvatskoj gimnaziji.

Irena Gantar Godina navodi čitav niz nastavnika koji su u hrvatskim školama u 19. stoljeću obnašali različite funkcije, od nastavnika do ravnatelja obrazovnih institucija. U članku „Slovenski izobraženci iz Prage na Hrvaškom“ autorica detaljnije opisuje život triju intelektualaca koji su svojevrijem odabrali živjeti u hrvatskim krajevima nakon završenog školovanja u Pragu.¹⁰

Obuhvatnije djelo o nastavnicima iz slovenskih krajeva koji su djelovali na prostoru današnje Hrvatske je knjiga „Slovenski v tujini službojoči šolniki“ Emilijana Lileka.¹¹ Autor upozorava na veliki broj učitelja koji su iz različitih razloga odlazili u druge države Habsburške (a potom i Austro-Ugarske) Monarhije. Nabrojao je i naveo osnovne informacije o svim profesorima za koje je znao da su rođeni u slovenskim zemljama, a koji su radili izvan svog zavičaja. Poimence navodi 120 nastavnika, čime je ponudio do sada najpotpuniji pregled slovenskih migranata.

Podatke o slovenskim nastavnicima u hrvatskim školama zabilježio je i Antun Cuvaj u djelu „Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije:

⁸ Treba imati na umu da podaci preuzeti iz tih knjiga nisu reprezentativni jer doseljenici koji nisu imali djecu koja su pohađala gimnaziju u Zadru i nisu pripadali nastavničkom kadru, nisu zabilježeni u tim knjigama.

⁹ Jurčić Čargo, *Slovenci na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu*, str. 367.-382.

¹⁰ Autorica u radu piše o Luki Zimi, Josipu Žiteku i Jerneju Francelju, za kojeg navodi da je „...pravi izseljenec na Hrvaškom...“ (Godina Gantar, *Slovenski izobraženci iz Prage*, str. 198.), spominje i niz drugih koji su bili aktivni i svoj su životni vijek proveli u Hrvatskoj. U članku „Slovenski izobraženci na Hrvaškom od 1850. do 1860“ predstavlja i mnoge druge slovenske intelektualce koji su djelovali na prostoru današnje Hrvatske. Posebno je istaknula Ivana Steklaša (Gantar Godina, *Slovenski izobraženci na Hrvaškom po letu 1868*, str. 153.-166.) i Jerneja Francelja (Gantar Godina, *Slovenski intelektualci- izseljenci*, str. 165.-183.).

¹¹ Lilek, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*.

od najstarijih vremena do danas“.¹² On je u 11 svezaka s ukupno 6 958 stranica obuhvatio priloge o školstvu na području Hrvatske i Slavonije što ih je prikupljao tijekom 15 godina iz školskih spomenica, tiskanih publikacija (knjiga i časopisa) i arhivske građe.¹³ U njima je zabilježen i veliki broj Slovenaca koji su iz različitih razloga dolazili na prostor Hrvatske. Ali svakako, poput Lileka, niti on ne spominje sve one koji su djelovali na prostoru današnje Hrvatske.

Ostali radovi hrvatskih i slovenskih znanstvenika o profesorima i drugim intelektualcima iz slovenskih krajeva, a koji su živjeli i djelovali na prostoru današnje Hrvatske, temelje se uglavnom na donošenju usputnih podataka o važnijim osobama koje su djelovale u različitim kulturno-obrazovnim i znanstvenim institucijama.¹⁴

Zadar do 1918. godine

Zadar ima specifičnu povijest. U razdoblje do 1918. godine imao vrlo važnu ulogu u Habsburškoj, kasnije Austro-Ugarskoj Monarhiji, gdje je sve od 1797. do 1918. godine bio središte pokrajine Kraljevine Dalmacije.¹⁵ Svoju je ulogu središta zadržao i u periodu francuske vladavine od 1804. do 1814. godine.¹⁶

Veze između slovenskih krajeva i Zadra koje se odnose na migracije stanovništva postoje i prije sredine 19. st.¹⁷ Dok je to doseljavanje, prema dostupnim podacima, u ranijim razdobljima bilo rijetko, ono se omasovilo krajem 19. stoljeću. Na povećan broj dolazaka vjerojatno je utjecala i politika Habsburške odnosno Austro-Ugarske

¹² Cuvaj, *Građa*.

¹³ Djelo je strukturirano kronološki. Svaki svezak ima registar (zajedničko abecedno kazalo imena i pojmova), a u 11. svesku je registar za svih prethodnih svezaka. <http://www.hsmuzej.hr/hrv/predmet.asp?p=673>, preuzeto 27. 1. 2015.

¹⁴ Riman, K. *Naznake identiteta u hrvatskom i slovenskom putopisu Ivana Macuna*; Riman, K. *Literarizacija iskustva (ili stvarnosti) u Barlèovu putopisu "Put na Volajsko jezero"*, Riman, K. – Riman, B. *Jedan čovjek - cijelo kazalište/ En človek - celo gledališče*, Kržišnik-Bukić, *Znameniti Slovenci*, str. 421.-445.; Šuštar, *Poklicne migracije*, str. 209. i dr.

¹⁵ Pokrajina Kraljevina Dalmacija je bila podijeljena na 14 kotara, a jedan od njih je bio Zadarski kotar koji je obuhvaćao općine Zadar, Rab, Pag, Silbu, Sali, Nin, Novigrad i Biograd. Kotar je imao površinu od 1631 km², a na tom je prostoru 1910. godine živjelo 84 113 stanovnika. Što se tiče jezične pripadnosti, najveći je broj stanovnika govorio hrvatskim jezikom i to 70 838, talijanskim 11 768, njemačkim 488, češkim 120, a slovenskim 102 govornika (Bralić, *Zadarski fin-de-siecle*, str. 732-733.).

¹⁶ Bralić, *Zadarski fin-de-siecle*, str. 731.

¹⁷ Tako se spominje Francisco de Pavonibus de Lubiana, koji je prije 1463. godine, dvije godine i 10 mjeseci živio i radio i u Zadru (Voje, *Trgovski stiki*, str. 221.-227.) kao kancelar (Voje, *Ljubljancan Franciscus de Pavonibus*, str. 20.) Krajem 16. i početkom 17. stoljeća među stanovnicima Zadra nalaze se: Loredan Zamarja da Piran, majstor i njegov sin Loredan Lucia Bernardin caleger (postolar) da Piran, koji je sa sobom doveo i svoju obitelj. Spominje se i Gatinomio Vice da Capo d'Istria. Za Pastor(e) Pietra tesser (tkalac) je kao mjesto dolaska bila zabilježena samo pokrajina: da Carnia. Spominju se i osobe koje nisu imale zabilježena prezimena, ali su nosile oznaku današnjih slovenskih krajeva: da Carniza Catarina, da Cessana (Sežana) Bartolo, da Goritia Funia hab. a Zara, da Pirano Domenego te Piranese Lucietta. (Jelić, *Stanovništvo Zadra*).

Monarhije. Upravo u vrijeme Habsburške monarhije, povjesničari smatraju da je Zadar bio mjesto državnih činovnika, te da je politika Habsburške monarhije bila izolacija Zadra od njegova zaleđa. U skladu s takvom politikom, vlasti su donijele odluku o uporabi talijanskog jezika kao službenog jezika u dalmatinskoj upravi, te se podupiralo doseljavanje stanovništva iz različitih dijelova Habsburške monarhije¹⁸ pa tako i iz slovenskih krajeva. Smatra se da je gotovo 40% stanovništva grada činilo mnogobrojno činovništvo državnih, autonomskih i općinskih vlasti. Visoko je činovništvo pak predstavljalo konglomerat sastavljen od pripadnika različitih naroda koji su sačinjavali Habsburšku monarhiju.¹⁹

Broj stanovnika u Zadru se naglo povećavao od druge polovice 19. stoljeća pa do početka Prvog svjetskog rata. To je bila posljedica gospodarskog razvoja Zadra, a osim toga, smatra se da je upravo u tom vremenu u Zadar došlo mnogo državnih službenika i činovnika te carskih i kraljevskih djelatnika s prostora cijele Habsburške, odnosno Austro-Ugarske Monarhije.²⁰ Neki od njih su došli iz današnjih slovenskih krajeva:

Areon, Jacob; rođen u Vrtojbi 1. maja 1830. godine, carski i kraljevski općinski komesar;

Karlin, Martino; rođen u Ljubljani 3. studenoga 1796. godine, u Imotskom je radio kao državni gradski liječnik;

Schweiger, Gregor; rođen u Črnomlju 21. ožujka 1824. godine, bio je carski i kraljevski viši policijski komesar u Zadru;

Schusterschić, Stefano; rođen u **Šmihelu pod Nanosom**, prvo je bio vodnik i desetnik u kraljevskoj vojsci, a od 1857. godine činovnik u gradskoj upravi u Zadru;

dr. Smid (Schmidt), Ignazio; rođen u Radečama 1807. godine, u Ljubljani se školovao za kirurga, a radio je kao liječnik u Imotskom i Zadru;

Urschich, Eduardo; rođen u Sežani 10. maja 1828. godini, radio je kao oružarnik u Zadru.²¹

Pojedinci su se doseljavali i nakon 1918. godine. Postoji podatak da je u Benkovcu 1918. godine djelovao odvjetnik **Ante Medveš**, a njegov dolazak se spominje i u lokalnim novinama. „Dr. Ante Medveš, brat Slovenac, upisan kao odvjetnik, otvara pisarnicu.“²² Ovakvih i sličnih obavijesti o različitim službenicima bilo je više, ali s obzirom na to da u ovako sročnim obavijestima nije uvijek bilo naznačeno mjesto rođenja ni odakle je dotična osoba došla, ovdje nisu posebno izdvojeni takvi zapisi.

¹⁸ Graovac, *Populacijski razvoj Zadra*, str. 59.

¹⁹ Bralić, *Zadarski fin-de-siecle*, str. 741.

²⁰ Graovac, *Populacijski razvoj Zadra*, str. 60.-62.

²¹ Podaci su preuzeti iz HR-DAZD-88.Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju. U raznim spisima Namjesništva (svežanj 31 i svežanj 33) i u evidenciji zabilježeni su samo oni pojedinci koji su se u Zadru, odnosno u Pokrajni Dalmaciji, umirovili. Da postoji detaljnija evidencija državnih službenika koji su radili u Dalmaciji, vjerojatno bi spisak bio veći. Ovako on dostaje da se ilustrira doseljavanje državnih službenika, koje je bilo različitog intenziteta sve do 1918. godine. Potrebno je napomenuti da su sva imena i prezimena doslovno preuzeta iz navedene građe.

²² Hrvatska kruna, 1918, str. 2.

Gimnazija u Zadru i Slovenci

Zadarska gimnazija nije jedina institucija na području Hrvatske u kojoj su radili nastavnici i učili učenici slovenskoga podrijetla. U tom su smislu poznate Pazinska²³ i Varaždinska²⁴ gimnazija.²⁵ U Pazinsku gimnaziju²⁶ dolazili su iz onih slovenskih krajeva u kojima su djelovale samo škole s talijanskim jezikom poučavanja, a u Varaždinsku su gimnaziju dolazili učenici kojima je ona bila bliže nego neka slovenska škola. Nastavnike i učenike iz slovenskih krajeva pronalazimo u hrvatskim gimnazijama udaljenijima od današnje slovensko-hrvatske granice. S obzirom na te podatke, pregledani su izvještaji o radu gimnazija u Zadru,²⁷ Dubrovniku²⁸ i Splitu.²⁹ I dok u Splitu³⁰ nije bio zabilježen nijedan učenik koji je naveo slovenski kao materinski jezik, u Dubrovniku³¹ ih je bilo zabilježeno nekoliko.³² Postoji mogućnost da je u gimnaziji u Splitu ili Dubrovniku djelovalo još profesora slovenskoga podrijetla, ali bi trebalo provesti detaljnija istraživanja da bi se to potvrdilo. Neki od ovdje navedenih profesora djelovali su i u drugim gimnazijama na području Hrvatske.

²³ Balota, *Stara pazinska gimnazija*; G. Labinjan & T. Ujčić (ur.) *Spomen-knjiga gimnazije u Pazinu 1899-1969.*; J. Šiklić (ur.) *Hrvatska gimnazija u Pazinu.*

²⁴ Filić, (ur.), *Spomenica varaždinske Gimnazije: 1636-1936*; Horvat, *Prosvjetni i kulturni rad*, str. 249.-258.; Horvat, *Fizikalna zbirka*, str. 99-114

²⁵ U Gimnaziji u Varaždinu djelovali su brojni učitelji: Štajerci Andrija Zamberger, Ambroz Gable i Teodor Cronstein (Vanino, *Slike iz galerije*, str. 138-150). Osim njih u školi su djelovali i Janez Trdina, Matija Valjavec i Sebastijan Žepić (Šustar, *Poklicne migracije*, str. 209. - 224.)

²⁶ Od 1899. do 1913. godine gimnaziju je pohađalo 2511 učenika, a od toga ih je 440 navelo slovenski jezik kao materinski (Jurčić-Čargo, *Slovenci na Hrvatskoj gimnaziji*, str. 374). Najviše slovenskih učenika, njih 340, došlo je iz slovenskog dijela Istre te tržaškog Krasa, iz Kranjske je došlo 40 učenika, iz Štajerske 15 i iz Koruške je došao 1 učenik (Labinjan, Ujčić, *Spomen-knjiga gimnazije*, str. 185-191). Kontinuirano obrazovanje učenika iz slovenskih krajeva u Pazinskoj gimnaziji bilo je uvjetovano uglavnom političkim razlozima. Radi averzije prema talijanskim i njemačkim školama, roditelji su svoju djecu radije upisivali u udaljenu hrvatsku Gimnaziju. Prva gimnazija sa slovenskim nastavnim jezikom u Austrijskom primorju bila je otvorena u Gorici neposredno prije Prvog svjetskog rata. (Ciperle & Vovko, *Šolstvo na Slovenskem*, 66)

²⁷ *I. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru do XVI. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru; Program Državne gimnazije s hrvatskim ili srpskim nastavnim jezikom u Zadru za školsku godinu 1918.-1919.*

²⁸ *Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1890./1891. do Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1915./1916.*

²⁹ *Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1900./1901. do Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1912./1913.*

³⁰ U Splitu su djelovali slovenski profesori: Lovre Mahnič, Simon Rutar, Nikola Žagar, Rajmond Čuček i Jožef Roža (Lilek, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*).

³¹ U Dubrovniku je, osim učenika, bilo zabilježeno i nekoliko profesora koji su bili rođeni na prostoru današnje Slovenije: Fran Borštnik, Josip Posedel, Jožef Cobenzl, Baltazar Cant, Andrej Pavlica i Valentin Pregelj. Kao profesore Državne velike gimnazije u Dubrovniku navedeni su Vinka Levičnika, Adolfa Lapajnu i Ivana Prijatelja (Lilek, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*).

³² *Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1895./1896.*, str. 81.

Slovenski učenici u Zadarskoj gimnaziji

Kao što je u drugim klasičnim gimnazijama u Hrvatskoj zabilježen veći ili manji broj učenika koji su bili rođeni u nekom današnjem slovenskom mjestu, ili su pak naveli slovenski kao materinski jezik, takvi su učenici pohađali i Zadarsku gimnaziju. No, za razliku od nekih drugih gimnazija, u njoj je zabilježen relativno malen broj učenika koji su naveli slovenski kao materinji jezik. Stoga je moguće nabrojati sve takve učenike, imenom i prezimenom, bez obzira na njihov kasniji životni put i postignuća. Tako nešto nije moguće, odnosno, vrlo je teško napraviti za klasične gimnazije gdje je broj učenika broj bio mnogo veći. Za neke se učenike, kao i njihove roditelje ili skrbnike, moglo pronaći dodatne podatke o njihovom životu i radu, a neki su se izgubili u mnoštvu povijesnih podataka, te se nije mogao slijediti njihov životni put.

Broj učenika po školskim godinama koji su naveli slovenski kao materinski jezik u Brojevi su prikazani u Tablici br. 1.

Tablica 1. Prikazan broj učenika po školskoj godini

Školska godina	Broj učenika	Materinski jezik		
		Hrvatski jezik	Slovenski jezik	Ostali
1901/1902	229	219	3	7
1902/1903	262	248	3	11
1903/1904	284	271	3	10
1904/1905	288	279	2	7
1905/1906	278	264	4	10
1906/1907	263	251	3	9
1907/1908	297	288	2	7
1908/1909	286	278	3	5
1909/1910	283	274	1	8
1910/1911	309	299	0	10
1911/1912	316	303	1	12
1912/1913	337	325	1	11
1913/1914	328	314	1	14
1914/1915	358	343	1	14
1915/1916	377	358	1	18
1916/1917	424	401	2	21
1917/1918	424	402	2	20
1918/1919	436	423	2	11

Kao što se vidi iz Tablice br. 1., relativno je malen broj onih učenika koji su naveli slovenski kao materinski jezik. No, čini se da je materinski jezik u promatranom razdoblju bio promjenjiva determinanta. Naime, prilikom pregleda školskih imenika u Gimnaziji, vidi se da su isti učenici u različitim školskim godinama različite jezike navodili kao svoj materinski. Nekada je to bio slovenski, nekada hrvatski, a nekada neki drugi jezik Austro-Ugarske Monarhije.³³

³³ Iako je po školskoj godini različit broj onih pojedinaca koji su se odlučili navesti slovenski kao materinski jezik, on ipak postoji sve od otvaranja škole pa do njezinog zatvaranja. Iznimka je školska godina 1910/1911 u kojoj nije bio zabilježen nijedan učenik koji bi naveo slovenski kao materinski jezik. Zašto su neki učenici iz godine u godinu mijenjali iskaz o svojem

Kontinuirana prisutnost učenika koji navode slovenski jezik kao materinski jezik, te analiza podataka o njihovim obiteljima (zaposlenje oca, život u matičnoj obitelji ili kod skrbnika, itd.) uz ostalo ukazuje na razloge doseljavanja učenika i njihovih roditelja, odnosno staratelja. Za svakog su učenika usustavljeni utvrđeni podaci. Učenici su navedeni abecednim redom prema prezimenu.

Adolf Bačer rođen je 23. rujna 1909. godine u Mirenu. Kao materinski naveo je slovenski jezik. Otac, Viktor Bačer, po zanimanju je bio policijski agent. Podrijetlom je bio iz Zagraja (danas Sagrado u Italiji), a njegova žena, Štefanija Pelikan, iz Mirna pri Gorici.³⁴ Adolfov brat Karel Bačer rođen je u Zadru.³⁵

Ludvik Čič rođen je u Staroj vasi kod Postojne 25. kolovoza 1905. godine. Kao materinski naveo je slovenski jezik.³⁶ Njegov otac, Pavao Čič, bio je carski i kraljevski oružarnički nadstražar i to najprije na Dugom otoku u mjestu Sali, potom u Novalji, a na kraju u Splitu. Osim Ludvika, gimnaziju je pohađao i njegov mlađi brat **Adolf Čič**, koji je bio rođen u Novalji. I za njega je bilo navedeno da mu je materinski jezik slovenski. Prema podacima navedenima u imeniku, čini se da su u vrijeme pohađanja gimnazije sinovi živjeli s majkom u Zadru, a kada im se otac preselio u Split, napustili su zadarsku gimnaziju i školovanje nastavili u Splitu.³⁷ No, nije jasno zašto u godišnjim programima splitske gimnazije nije ni za jednu školsku godinu navedeno da je netko od učenika naveo slovenski kao materinski jezik.

Upravo je Ludvik (Ljudevit) Čič jedna od osoba koja svojim daljnjim životom može ilustrirati što se događalo s pojedincima koji su iz slovenskih krajeva došli na prostor današnje Hrvatske i tamo živjeli relativno dugo. On je, nakon završene gimnazije u Splitu 1925., otišao na studij u Ljubljani na Filozofski fakultet. Diplomirao je 1. srpnja 1930. godine i iste je godine počeo raditi u Državnoj gimnaziji u Osijeku, gdje je ostao sve do 1945. godine.³⁸ U međuvremenu je položio ispit za profesora u Ljubljani. U Osijeku se vjenčao sa Zvonimirom Balog s kojom je imao jednog sina, Srečka Marijana.³⁹ Godine 1946. radio je u Gimnaziji u Požegi, da bi potom bio stavljen na raspolaganje Ministarstvu prosvete NR Slovenije. Poslan je u Državnu gimnaziju u Maribor i tamo je ostao sve do umirovljenja.⁴⁰

materinskom jeziku, ne zna se. Možda su učenici samoinicijativno mijenjali određenje jezika, možda su profesori te podatke zapisali prema svojem nahodjenju, odnosno bez pitanja učenika. Možda postoji i neki drugi razlog, koji trenutačno nije poznat i ne može se ustanoviti.

³⁴ Primorski slovenski biografski leksikon (dalje: PSBL), sv. 1., str. 27

³⁵ Karel Bačer rođen je 13. svibnja 1917. godine u Zadru, a umro je 5. kolovoza 2008. godine u Šmajerškim Toplicama. Diplomirao je 1940. godine slavistiku na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Poučavao je u slovenskim gimnazijama u Ljubljani i Novom Mestu. Poučavao je i na različitim tečajevima te je bio član ispitnih komisija. Djelovao je kao pedagoški savjetnik u Zavodu za prosvjetno-pedagošku službu u Novom Mestu, a radio je i kao knjižničar u Studijskoj knjižnici Mirana Jarca. Njegova bibliografija obuhvaća 21 zapis (ibidem).

³⁶ Hrvatski državni arhiv u Zadru (dalje: HRDAZD), fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897. -1921.); *Glavni imenik*, 1916./1917., Čič Ludvik

³⁷ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897. -1921.); *Glavni imenik*, 1918./1919., Čič Adolf

³⁸ Državni arhiv Slovenije (dalje: SI AS), Fond: Ministarstvo za prosvetu Ljudske Republike Slovenije, Čič Ljudevit, br. 506.

³⁹ Sršan, *Biografije učitelja*, str. 100.

⁴⁰ SI AS, Fond: Ministarstvo za prosvetu Ljudske Republike Slovenije, Čič Ljudevit, br. 506.

Janko Debelak rođen je 31. kolovoza 1895. godine u Ljubljani. I za njega je bilo navedeno da mu je materinski jezik slovenski.⁴¹ Gimnaziju je pohađao i njegov mlađi brat **Milutin Metod Debelak**, koji je 17. kolovoza 1897. godine rođen u Trstu. I za njega je bio zabilježen slovenski kao materinski jezik.⁴² Njihov je otac bio Janko Debelak,⁴³ djelatnik poštanskog ureda u Zadru. Braća su školovanje nastavili u Ljubljani jer je njihov otac nakon Prvog svjetskog rata tamo dobio posao. Milutin Debelak je, poput Ljudevita Čiča, svoje školovanje nastavio na Sveučilištu u Ljubljani. Upisao je prvu godinu Tehničkog fakulteta 1919./1920., strojno-elektrotehničko odjeljenje.

Rudolf Endlicher rođen je 4. travnja 1890. godine u Ljubljani. Kao materinski jezik je naveo slovenski. Njegov otac Augustin bio je ravnatelj Zemljišno-vjeresijskog zavoda (1898.-1924.) u Zadru sve od njegova osnivanja.⁴⁴ Njegov brat **Ivan Endlicher**,⁴⁵ rođen 9. lipnja 1891. godine u Ljubljani, također je polazio zadarsku gimnaziju. U prvoj je godini školovanja uz njegovo ime kao materinski jezik bio zapisan njemački,⁴⁶ a kasnije je promijenjen u slovenski.⁴⁷

⁴¹ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897. -1921.), *Glavni imenik*, 1904./1905., Debelak, Janko

⁴² HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897. -1921.), *Glavni imenik*, 1908./1909., Debelak, Milutin-Metod

⁴³ Debelak, Janko, slovenski pravnik i stručnjak za poštanski promet. Rođen je 24. lipnja 1868. u Malim Rodnama, a umro je 15. siječnja 1925. godine u Ljubljani. Studirao je pravo dok je radio u Beču. Potom se 1891. godine zaposlio u pošti te je radio u različitim krajevima Austro-Ugarske Monarhije: Trstu, Ljubljani, Beču, Sarajevu i Zadru. Nakon Prvog svjetskog rata u Ljubljani je bilo osnovano Poštno in brzojavno ravnateljstvo 14. studenog 1918. godine, a on je bio postavljen za prvog ravnatelja. Nakon imenovanja, odmah je u službovanje uveo slovenski jezik, izdao je priručnik „Kratko nemško-slovensko poštno izrazoslovje“, a na njegovu su inicijativu u siječnju 1919. godine bile izdane i prve slovenske marke, koje su upotrebljavala i sva druga poštanska ravnateljstva u Kraljevini SHS sve do siječnja 1921. godine, kada su bile uvedene jedinstvene marke za svu državu. (*Enciklopedija Slovenije*, str. 180.)

⁴⁴ Zemljišno-vjeresijski zavod u Zadru osnovan je 12 godina nakon što se krenulo s prvim idejama o tome i bio je pod kompetencijom Sabora. Dodjeljivao je kredite pojedincima na temelju procjene zemljoposjeda i godišnjeg prihoda zemlje zavedene u katastru. Poslije 10 godina postojanja Vjeresijski zavod je počeo raditi na tome da osnuje svoje filijale u Šibeniku za koji su procjenjivali u Zavodu da se “silno razvija” te u Splitu i Dubrovniku. (Ganza Aras, *Pokušaji kapitalističke preobrazbe*, str. 146.-147.)

⁴⁵ Ivan Endlicher, slovenski gimnazijalac, rođen je 9. lipnja 1891. u Ljubljani, a umro je 4. rujna 1915. u Grazu. Bio je jedan od voditelja đачke jugoslavenski usmjerene organizacije. Bio je oduševljen idejom jugoslovenstva, dobar organizator i retor. U organizaciji je bio aktivan prije svega od 1913. godine, još dok je bio gimnazijalac, a radi političke aktivnosti bio je isključen iz gimnazije u Sušaku (Rijeka) te se morao vratiti u Ljubljanu. Nakon sarajevskog atentata na prestolonasljednika Franju Ferdinanda bio je zatvoren, 1914. godine osuđen na 7 mjeseci zatvora. U zatvoru je umro od sušice. (Janez Cvirn, Vasilij Melik, Dušan Nećak (ur.), *Mojega življenja pot. Spomini dr. Vladimira Ravniharja*, Oddelek za zgodovino Filozofska fakultete, Ljubljana, 1997; Niko Bartuović, *Od Revolucionarne Omladine do Orjune*, Izdanja Direktorijuma Orjune, Split, 1925.; *Enciklopedija Slovenije*, str. 42.)

⁴⁶ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1902./1903., Endlicher, Rudolf.

⁴⁷ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1904./1905., Endlicher, Rudolf.

Vladimir Gobec, rođen je u Mariboru 14. studenoga 1897. godine i kao materinski je naveo hrvatsko-srpski jezik. Njegov je otac, Josip Gobec, bio zaposlen kao činovnik pri carskoj i kraljevskoj željeznici.⁴⁸

Vladimir Lilek, rođen je 25. ožujka 1889. godine u Sarajevu. Kao materinski jezik je naveo slovenski.⁴⁹ Otac mu je bio Emilijan Lilek, zaposlen u istoj gimnaziji koju je pohađao Vladimir. Nakon mature, Vladimir je nastavio sa školovanjem u Beču.⁵⁰ Prije nego što je uspio diplomirati, bio je mobiliziran i poslan na bojište. Svojim se roditeljima zadnji puta javio u rujnu 1914. godine. Vjeruje se da je umro negdje kod Grodenka gdje je stradala njegova pukovnija.⁵¹

Reinhenvater August, rođen je 28. srpnja 1902. u Celju. Kao materinski jezik je naveden hrvatski. Njegov otac Jakov radio je kao narednik u Orahovici.⁵²

Stolfa Vjekoslav, rođen je 25. studenoga 1908. godine u Divači, a kao materinski jezik je naveo hrvatski. Njegov otac Vjekoslav bio je posjednik u Divači. Vjekoslav je za vrijeme školovanja u Zadru bio kod skrbnika dr. Alojza Gustina,⁵³ višeg redarstvenog povjerenika.⁵⁴

Štrekelj Vladimir rođen je 14. srpnja 1890. godine u Komenu. Kao materinski jezik je naveo slovenski.⁵⁵ Njegov otac Vjekoslav Štrekelj bio je povjerenik za filokseru u Zadru.

Urdih Antun rođen je 16. siječnja 1891. godine u Mavhivanjama. Kao materinski jezik je naveo slovenski. S obzirom da mu je otac umro, bio je pod skrbištvom Josipa Urdiha, carskog i kraljevskog namjesnika u Zadru.⁵⁶

Frano-Josip Vrečko rođen je u Beču 10. kolovoza 1900. Kao materinski jezik je naveo češki, a ovdje je naveden jer je njegov brat **Milan Vrečko**, isto rođen u Beču, 25. travnja 1899. godine, naveo za svoj materinski jezik slovenski. Otac se zvao Jakov, bio je carski i kraljevski viši poštanski povjerenik u Zadru.⁵⁷ Svakako

⁴⁸ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1910./1911., Gobec, Vladimir.

⁴⁹ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1901./1902., Lilek, Vladimir.

⁵⁰ Orožim, *Življenje in delo*, str. 45.

⁵¹ To nije bila jedina tragedija Emilijana Lileka. Nekoliko godina nakon gubitka sina, izgubio je i kćer, Emu. (idem, str. 60.)

⁵² HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1916./1917., Reinhenvater, August.

⁵³ Alojz Gustin je od 1911. godine u Zadru bio načelnik Redarstvenog odsjeka te se smatra da je bio jedan od najmoćnijih ljudi u gradu u vrijeme Prvog svjetskog rata. (Bralić, *Zadarski fin-de-siecle*, str. 732.) Sredinom studenog 1918. godine napustio je Zadar, i otišao u Ljubljanu gdje je postao policijski zapovjednik u službi mjesnog Narodnog vijeća Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. (Bralić, *Zadar u vrtlogu*, str. 243.-266.)

⁵⁴ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1917./1918., Stolfa, Vjekoslav.

⁵⁵ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1902./1903., Štrekelj Vladimir.

⁵⁶ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1903./1904., Urdih, Josip.

⁵⁷ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1910./1911., Vrečko, Frano-Josip.

postoji mogućnost da se otac radi svoga posao selio po cijeloj nekadašnjoj Austro-Ugarskoj Monarhiji i da su stoga djeca materinskim jezikom smatrali jezik onog kraja u kojem su rođeni.

Pavao Zavadlal, rođen je 27. prosinca 1887. godine u Pazinu. Kao materinji naveo je slovenski jezik. Njegov otac Mihovil Zavadlal⁵⁸ bio je carski i kraljevski nadzornik u Zadru. Svoje je gimnazijsko školovanje Pavao započeo u dubrovačkoj gimnaziji, da bi se potom 1898. godine radi očevo posla preselio u Zadar, gdje je ostao sve do mature.⁵⁹ Maturirao je šk. godine 1906./1907., a u Programu je bilo zapisano da će studirati teologiju.⁶⁰ Školu je pohađao i njegov brat **Sergij Zavadlal**, rođen 15. listopada 1893. godine u Celju. Kao materinski jezik i on je naveo slovenski.

Posljednji učenik koji je kao materinski jezik naveo slovenski, bio je **Jakov Zerer**, rođen 4. travnja 1903. godine u Zadru. Otac Josip bio je zaposlen pri carskom i kraljevskom namjesništvu kao pisar.⁶¹

Slovenski profesori u Gimnaziji

U Gimnaziji u Zadru zabilježeno je djelovanje samo dvaju profesora koji imaju slovenske korijene, a to su bili Viktor Cotič i Emilijan Lilek.⁶²

Viktor Cotič je rođen u Trstu 8. prosinca 1885. godine, a umro je u Ljubljani 29. lipnja 1955. Pohađao je nižu realnu gimnaziju u Idriji, a od 1908. godine je u Beču studirao na slikarskoj akademiji kod profesora R. Bachera. Kao profesor crtanja podučavao je u Gimnaziji u Zadru dvije školske godine. Od 1919. godine je u Mariboru predavao u srednjoj školi. Tamo je osnovao i klub „Ivan Grohar“ te je priredio prvu umjetničku izložbu u tom mjestu. Od 1933. do 1950. godine je kao srednjoškolski profesor djelovao u Ljubljani.⁶³ Kao scenograf je djelovao u Trstu i u Mariboru. Poznat je kao slikar realist koji je stvarao ulja, akvarele i drvorez, a uglavnom je slikao krajolik i portrete. Bavio se i s ilustracijom i restauriranjem. Imao je izložbe u Zadru, Trstu, Gorici, Ljubljani, Mariboru, Beču, u Leobenu i Hodoninu.

U Gimnaziji u Zadru je djelovao dvije školske godine i to 1915./1916. i 1916./1917. Kako se nakon ljetnih praznika više nije vratio u Zadar, zaposlenici Gimnazije s hrvatskim nastavnim jezikom su zaključili da je „osposobljeni suplenat Viktor Cotič, koji se nije više vratio ovamo dobivši po svoj prilici stalno mjesto

⁵⁸ Prilikom izrade ovog rada naišli smo na različite inačice imena Mihovila Zavadlala: Mihovio i Mihovil.

⁵⁹ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1898./1899., Zavadlal, Pavao.

⁶⁰ VI. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru, 60.

⁶¹ HRDAZD, fond: Hrvatska gimnazija - Zadar (1897.-1921.), *Glavni imenik*, 1903./1904., Zerer, Jakov.

⁶² Lilek, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*.

⁶³ PSBL, sv.3., str. 202.

na kojem slovenskom zavodu.⁶⁴ Njihove su slutnje bile točne. Dobio je posao u Mariboru.

O djelovanju Viktora Cotića u Zadru nije zabilježeno mnogo podataka. Možemo navesti da je u Zadru djelovao prekratko da bi ostavio kakav dublji trag. Jedini trag o njegovom djelovanju izvan Gimnazije odnosi se na izložbu slika o kojoj je u *Hrvatskoj kruni* je bilo zapisano: „Gosp. Cotić, profesor crtanja na našoj gimnaziji i akademski slikar izložio je ovih dana u nekim izlozima široke ulice nekoliko svojih radnja. Radnje su to veoma uspjele i paesaži i portreti. Osobito na portretima se vidi, kako je on majstor u slikanju ljudske duše, koja se izražava na licu i u oku“.⁶⁵

U časopisima i novinama relevantnima za prostor Zadra i Dalmacije početkom 20. stoljeća nisu nađeni drugi podaci o javnom djelovanju Viktora Cotića. Gimnazija i djelovanje njezinih profesora u javnom životu se ne spominju prečesto. Isto tako valja spomenuti da autorske izložbe profesora likovnih umjetnosti nisu uobičajene, odnosno očekivane priredbe i to kako onda, tako i sada. Stoga, se ona po opsegu skromna, slikovna izložba gimnazijskog profesora Viktora Cotića mora uključiti u pregled doprinosa slovenskih prosvjetnih djelatnika likovnoj kulturi grada u kome su djelovali, odnosno hrvatskoj kulturnoj baštini slovenskog predznaka.

U Zadru je duže vremena proveo **Emilijan Lilek** koji je došao kao formirani čovjek, profesor i znanstvenik, pedagog, povjesničar i etnolog, stručnjak koji je čvrsto stajao iza svojih riječi i mišljenja. Rođen je u Zgornji Voličini blizu Hrastovca 15. listopada 1851. godine. Tamo je njegov otac djelovao kao činovnik. Pučku je školu pohađao u Sv. Lenartu u Slovenskim Goricama i u Ptuj, a gimnaziju u Mariboru i to od 1863. do 1871. godine. Na sveučilištu u Grazu je studirao povijest i zemljopis, slušao je i predavanja iz klasične i slovenske filologije, arheologije, njemačke književnosti i filozofije i to od 1871. do 1875. godine. U listopadu 1877. godine položio je ispit iz povijesti i zemljopisa kao glavnih predmeta s njemačkim kao nastavnim jezikom, a u svibnju 1883. godine je ispit nadopunio još sa srpsko-hrvatskim i slovenskim jezikom kao nastavnim jezikom. Radio je na učiteljskoj školi i višoj realci u Bečkom Novom Mestu (Wiener Neustadt) od rujna 1875. godine do srpnja 1877. godine. Nakon ispita nije mogao dobiti radno mjesto pa se ponovo upisao na Sveučilište u Grazu gdje je slušao francuski i njemački jezik. U školskoj je godini 1880./1881. radio u I. državnoj gimnaziji u Grazu kao pripravnik, do srpnja 1882. godine je poučavao na Mahrovem trgovačkom zavodu u Ljubljani srpske učenike njemačkom i srpskohrvatskom jeziku. U školskoj godini 1882./1883. bio je učitelj i odgojitelj u privatnoj gimnaziji profesora Feichtingerja u Grazu. U listopadu 1883. bio je imenovan za suplenta na Zemaljskoj gimnaziji u Sarajevu, gdje je u rujnu 1884. postao pravi učitelj, a 1889. godine profesor. Od 1888. do 1902. godine je u sarajevskoj Šerijatskoj sudačkoj školi podučavao povijest.⁶⁶ Dobio je mjesto kao ravnatelj na novoosnovanoj školi u Tuzli

⁶⁴ *Program Državne gimnazije s hrvatskim ili srpskim nastavnim jezikom u Zadru za šk. god. 1918.-1919.*, 1.

⁶⁵ *Umjetničke slike*, str. 2.

⁶⁶ Po nalogu zemaljske vlade, Lilek je započeo s pisanjem udžbenika. Godine 1887. sastavio je udžbenik za zemljopis i statistiku Bosne i Hercegovine. Veće je značenje imalo pisanje udžbenika iz povijesti. Tako je 1902. godine napisao udžbenik na temelju Klaićeve *Povijesti*

1889. godine, ali se na tom imenovanju zahvalio te je ostao u sarajevskoj gimnaziji do listopada 1902., kada je bio premješten u gimnaziju u Zadru. U školskoj je godini 1907./1908. bio postavljen za privremenog direktora zadarske gimnazije. U rujnu 1909. bio je imenovan za pedagoško-didaktičkog voditelja Njemačko-slovenskog zavoda u Celju, a tamo mu je u studenom 1918. godine Narodna vlada SHS u Ljubljani povjerila privremeno vodstvo novoosnovane Više slovenske državne gimnazije, a u administrativno mu je podredila i samostalne njemačke razrede. Nakon što je bilo određeno trajno vodstvo Zavoda, preuzeo je dužnost profesora povijesti.

U Zavodu je djelovao kao profesor do rujna 1924. godine, kada odlazi u mirovinu. Umro je 1940. godine u Celju. Nakon njegove smrti o njegovom životu su pisale mnoge slovenske novine, ali i novine izvan Slovenije: Nova doba, Jutro, Slovenski Narod, Slovenec, Mariborski večernik, Koroški Slovenec, Sarajevska pošta i Obzor.⁶⁷

S obzirom na Lilekova nastojanja da dobije premještaj u Sloveniju, a bez obzira na uspješnost službovanja izvan zavičaja, izgleda da ga čežnja za domovinom nije napuštala svih tih godina. Već je 1898. godine molio za mjesto u Kranju, ali mu nije bilo odobreno, a isto mu se dogodilo i s mjestom profesora u gimnaziji u Novom Mestu. Kako mu se nije pružila prilika za radom na prostoru današnje Slovenije, razmišljao je o odlasku u Dubrovnik. Tu mu je pomogao Mihael Zavadla,⁶⁸ te je uz njegovu pomoć došao za profesora u Gimnaziju u Zadru.

U Zadru je bio Lilek od listopada 1902. godine. U Gimnaziji je podučavao povijest, zemljopis, a po potrebi i njemački jezik. Kao profesor je djelovao sve do školskih godina 1907./1908. i 1908./1909. kada je obnašao dužnost privremenog upravitelja Gimnazije.

O Lilekovom djelovanju u Zadru sve do 1907. godine nema mnogo podataka. Zna se da je još 1902. godine pisao udžbenik iz povijesti po nalogu Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu.⁶⁹ To je autorstvo znak da je Emilijan Lilek bio visoko cijenjen stručnjak području povijesti, ali i kao nastavnik. Bio je dovoljno vješt da iznađe izvore znanja po kojima će, onda, predavati njegove kolege po struci po modelu nastave koji je on uspostavio kao autor udžbenika. Kasnije, kada više nije bio u Zadru, napisao je udžbenike iz povijesti i za Dalmaciju. Zaključio je: „In tako so srednje šole v Bosni in Hercegovini, kakor tudi v Dalmaciji in Istri, dobile prvi zgodovinski učbenik, ki je odgovarjal njihovim učnim potrebam“.⁷⁰

Hrvatske, a tri je godine kasnije napisao i udžbenik povijesti srednjega vijeka za niže razrede gimnazije. Izašao je 1905. godine. Osim toga je istraživao i povijest zemlje u kojoj je radio. Tako je objavio više radova: *Iz društvenog i državnog ustrojstva Bosne-Hercegovine u srednjem veku*, *Riznica porodice Hranići*, *Božji sudovi i porotnici*, *Vadjenje žive vatre u Bosni i Hercegovini*, *Vjerske starine u Bosni i Hercegovini*, *Ženidba i udadba u Bosni i Hercegovini*, *Etnološki pabirci po Bosni i Hercegovini*, *Bileške o zadružnim i gospodarstvenim prilikama u Bosni i Hercegovini* itd. (Življenje in delo, 36.-40.)

⁶⁷ Orožen. Življenje in delo, str. 95.

⁶⁸ Mihaela Zavadlala je Emilijan Lilek upoznao je u Sarajevu, kada je Zavadla kao nadzornik dolazio na mature.

⁶⁹ E. Lilek, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*.

⁷⁰ ibidem

Lilekov biograf Janko Orožen tvrdi da je malo nakon svog dolaska u Zadar, Lilek pridobio naklonost svojih učenika. Tome nam svjedoče i izjave nekih njegovih bivših učenika, u kojima su se sjećali uglavnom lijepih trenutaka.⁷¹ Za svoj je rad između ostaloga 1905. godine od Školskog vijeća dobio priznanje za neumoran i uspješan rad, a 1909. godine je dobio i Viteški križ za svoje djelovanje. Kada je s obitelji odlazio iz Zadra, sve je svoje hrvatske knjige razdijelio. Tako je postupio i kada je odlazio iz Sarajeva.

Da je u vrijeme djelovanja u Zadru bio renomiran nastavnik, govori i činjenica da mu je 1906. godine bilo ponuđeno mjesto na Sveučilištu u Beogradu. Dobio je poziv da prihvati mjesto sveučilišnog nastavnika za povijest, što je on odbio i ostao u Zadru.⁷²

U školskoj je godini 1907./1908. i 1908./1909. djelovao kao privremeni ravnatelj Gimnazije u Zadru. Smatra se da nije dobio trajno mjesto ravnatelja zato što je na jednom satu povijesti 1907. godine osudio pobunu Zrinskih i Frankopana.⁷³ To je tadašnja zadarska, ali i ostala dalmatinska javnost oštro osudila. U kontekstu događaja i opće klime koja je vladala krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Zadru, a koja se odnosila na hrvatsko jezično i nacionalno pitanje, takva se reakcija mogla i očekivati. Lilekova izjava je dospjela u Narodni list koji je o tome napisao sljedeće: „Tuže nam se nekoji roditelji, da je jučer profesor povijesti u VII. r. hrvatske gimnazije zapitao jednog djaka, jesu li Zrinjski i Frankopan bili mučenici. Kada je djak naravno to potvrdio, onda je profesor odvratio, da su oni, po sudu svih velikih povjesničara - izdajnici! Na ovakav način vriedja se u jednoj hrv. školi pietet hrv. omladine prama najvećim narodnim mučenicima! Proti tomu mi moramo najgorčnije prosvjedovati. Ako g. profesor misli, da je ovaj povjesni događaj u našim školama šakaljiva stvar, onda bi morao barem toliko biti pametan, da neumjesnim upitima ne provocira.“⁷⁴ Zbog opisane reakcije, Lileka su tužili pokrajinskoj vladi i ministarstvu. Od tada više u Zadru nije bio dobrodošao i zbog svih napada koje je doživio, želio se maknuti.

Prema dopisu iz Kotora, čini se da je postojala mogućnost da tamo prihvati mjesto upravitelja gimnazije, no ni tamo mu nisu bili naklonjeni. U Narodnom listu je zapisano: „Pišu nam iz Kotora... Amo se prosuo glas da neki rade oko toga da profesor Lilek bude imenovan upraviteljem c. k. velike gimnazije u Kotoru, da tim bude nagrađen za onu uvriedu, koju je nanio svemu našem narodu, nabacivši se onako na uspomenu Zrinjskog i Frankopana. Mi ne vjerujemo u ove glasove, ali pošto je dandanas sve moguće u nas, molimo „Smotru“, da bi se izjavila, što je baš u stvari. A ono nas vlada ima usrećiti iza jednog Dobrilovića sa Lilekom, neka

⁷¹ Orožen, *Življenje in delo*, str. 44.

⁷² *ibidem*

⁷³ Lilek je ustvrdio da Zrinjski i Frankopan nisu bili mučenici, već izdajnici. Učinio je to potaknut time što su učenici, na dan kada su Zrinjski i Frankopan bili pogubljeni, u znak sjećanja na rukavima nosili crne trake kojima su izražavali žalost. Smatrao je da je kult Petra Zrinskog i Franje Krste Frankopana bio djelo politike i povijesti koja je stupila u njezinu službu. I stoga je želio da povijest i popravi ono što je pogriješila. Želio je mladim ljudima ukazati na to da je zrinjsko-frankopanski kult neutemeljen (Orožen, *Življenje in delo*, str. 72.-74.).

⁷⁴ *Viesti iz grada i okolice*, str. 3.

se to jasno kaže, da uzmognemo u Boki pripremiti ovom gospodinu onakav doček kakav on i zaslužuje⁷⁵.

Nakon ovakvih napisa i vrlo neprijateljskog raspoloženja, Lilek je imao potrebu otići, makar tako da se povuče u mirovinu⁷⁶. Da je Lilek to što je izjavio u Zadru na nastavi izrekao u nekom drugom gradu koji je u ono vrijeme bio manje opterećen talijansko-germansko-hrvatskim odnosima i neprijateljstvom, teško da bi posljedice poprimile tako dramatične razmjere. Međutim, posljedica bi svakako bilo.

Školski nadzornici srednjih škola iz slovenskih krajeva

Osim profesora, važnu su ulogu u Zadru imali i javni djelatnici iz Slovenije u Pokrajinskom školskom vijeću sa sjedištem u Zadru koje je imalo upravu nad školstvom u Dalmaciji. Članove je imenovao car na prijedlog ministra bogoštovlja i nastave. Vijećnicima je mandat trajalo 6 godina.

Kao školski nadzornici koji su došli iz slovenskih krajeva spominju se: Ivan Šolar, Mihael (Mihovio, Mihovil) Zavادل od 1898. do 1917. godine, Josip Pose-del od 1917. te Antun Primožič koji je bio nadzornik za narodne škole u vrijeme Prvog svjetskog rata.

Prvi nadzornik iz slovenskih krajeva koji je bio zadužen za Dalmaciju bio je **Ivan Šolar**. Ivan Šolar rođen je u Kropi (Gorenjska) 27. kolovoza 1827. godine, a umro je u Zadru 24. veljače 1883. godine. Cijeli je svoj radni vijek proveo u slovenskim zemljama djelujući kao nastavnik, a potom i kao nadzornik srednjim školama u Kranjskoj. Smatra se da je njegovo preseljenje u Dalmaciju bilo i politički uvjetovano jer se previše zalagao za uvođenje slovenskog jezika u niže školske razrede i u srednje škole. Nenadano je 1879. godine bio premješten u Zadar. Pišu da „ni šel nerad v Dalmaciju, kjer je že Auersperg-Lasserjevo ministrstvo odločilo se za to, da se srednje šole iz večine pohrvatijo. In veseli so pozdravili dalmatinski Hrvati svojega slovenskega brata, kateremu je bila naložena lepa, a v razdvojeni in od političnih stratsij razburkani deželi težka naloga, uvesti hrvatski jetik v vse srednje šole dalmatinske“. U Zadru je umro, a tamo je i pokopan.⁷⁷

Prilikom pregleda godišnjih programa zadarske gimnazije uočava se da se najviše spominje **Mihovil Zavادل**. Rođen je 23. rujna 1856. godine u Gorjanskom

⁷⁵ Glas o Lileku, str. 3.

⁷⁶ Lilek je stajao iz ona što je govorio, a toj tvrdnji ide u prilog opis njegovog nekadašnjeg učenika u Sarajevu, Save Ljubibratića: „Lilek je ostao u svim i najtežim prilikama uvijek isti neslomljiv karakter, veliki idealist, velikim djelima dokazan rijetki rodoljub, uzor marljivosti...“ (Lilek, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*.) Na taj idealizam i neslomljiv karakter ukazuje i situacija koja mu se dogodila kada je tek došao u Zadar. Prema njegovim svjedočanstvima, nadzornik za srednje škole, koji je imao sina u 5. razredu, molio ga je da mu sinu dade za svaku godinu iz povijesti i zemljopisa pohvalu, kako na kraju školovanja ne bi morao imati maturu iz ta dva predmeta. Lilek napominje kako je mogao dati samo ocjenu „zadovoljava“ jer nije više zaslužio te da je zbog toga s očeve stane došlo do zamjerke. Kada je sin pristupio maturi, otac je posredno preko drugog profesora koji je radio u gimnaziji tražio pitanja koja će biti na maturi, ali Lilek ni u tom slučaju nije popustio.

⁷⁷ Levec, *Ivan Šola*, str. 253.-255.

(Kras). Otac mu se zvao Andrej, a majka Marija rođena Svetlič. Pohađao je gimnaziju u Gorici od 1868. do 1876. godine, kada se upisuje na Sveučilište u Beču. Tamo je slušao predavanja iz klasične filologije, slavistike, pedagogije i filozofije. Na njegovu odluku snažno je utjecao Franc Levec. Tijekom studija bio je član Akademskog društva Sjaj (1878./1879. i 1880./1881.), a u sklopu toga je imao i predavanja pod nazivom: *O kresni noći* (1876.), *Premišljanja o vojski* (1877.), *O Simonu Jenku*. U veljači 1883. godine položio je ispite te je bio osposobljen za predavanje latinskog i grčkog jezika u gimnaziji, te za podučavanje slovenskog jezika, a 1886. godine za hrvatski jezik. Iste godine kada je položio prvi ispit, stupio je u Franz-Josefov gimnaziju u Beču kao ogledni kandidat, a potom je dvije godine bio suplent u državnoj gimnaziji u Trstu. Pravim učiteljem je imenovan 1895. godine u tadašnjoj njemačkoj gimnaziji koju su držali franjevci u Pazinu,⁷⁸ gdje je djelovao 5 godina. Osim latinskog, grčkog i slovenskog jezika, predavao je i matematiku. Godine 1890. premješten je u Celje, a četiri godine kasnije je postao nadzornik slovenskih pučkih škola u Donjoj Štajerskoj. No, već 1895. godine je otišao u Dalmaciju, gdje je preuzeo upravu Dubrovačke gimnazije do 1898. godine. U Dubrovnik je premješten „Vrhovnom odlukom Njegova Cesarskog Kraljevskog Apoštolskog Veličanstva od 6. listopada 1895. godine“ gdje je imenovan upraviteljem Gimnazije. Usto je bio i predsjednik zaklade „Gundulić“, zaklade za siromašne učenike, a podučavao je grčki i njemački.⁷⁹

Pokrajinski nadzornik za srednje škole je postao 1898. godine kada se iz Dubrovnika seli u Zadar. Odlikovan je bio redom željezne krune, a 1913. godine imenovan je za dvorskog savjetnika.⁸⁰ Navodi se da su njegovim dolaskom na mjesto pokrajinskog nadzornika bili poboljšani uvjeti obrazovanja. Mnogi su učenici lakše dobivali stipendije, nastavnicima su bile ukinute klauzule uz koje su bila definitivna imenovanja, a smatra se da se njegovim zalaganjem povećao i broj razrednih odjeljenja, čime je onda došlo do boljih uvjeta obrazovanja.

Kao učitelj i nadzornik bio je strog, zahtijevao je apsolutnu disciplinu. Radi tadašnje političke situacije u Dalmaciji i oštirih ratova protiv austrijske školske politike imao je puno problema, bio je proglašen za režimskoga i protunarodnoga čovjeka. Smatra se da to nije točno jer je tijekom svojeg službovanja u Dalmaciji mnogo učinio za poboljšanje obrazovanja.

⁷⁸ Službeni naziv škole je bio K. K. Gymnasium zu Mittenburg. Zahtjev za otvaranje prve srednje škole u središnjoj Istri bio je podnjet već 1830. godine, a osnivanje gimnazije poduprli su franjevački samostan u Pazinu i Hrvatsko-kranjska franjevačka provincija sv. Križa. Gimnazija je svečano otvorena 6. studenoga 1836. godine. Ona je bila pod državnim nadzorom, a njome su upravljali franjevci Hrvatsko-kranjske franjevačke provincije sv. Križa. Provincijal je određivao profesore za Gimnaziju, a Ministarstvo bogoštovlja i nastave u Beču ih je potvrđivalo. U školi je u tom periodu djelovalo 25 profesora i 4 katehete: o. Gabrijel Resnik, o. Placid Adamić, o. Engelbert Knific, o. Feliks Vrežic, o. Gracijan Ziegler, o. Vilim Rizzolli, o. Mavricije Leiler, o. Krizolog Greznik, o. Fakund Mašek, o. Angelik Medved, o. Odorik Vascotti, o. Teodor Seitz, o. Ernest Zentazzo, o. Regalat Stamcer, o. Serafin Pramberger, o. Julije Brunner, o. Hugo Novljan, o. Viktor Mihajlović, o. Krizosom Pečar, o. Ivan Žibert, o. Stjepan (Makso) Senica, o. Flor Frank, o. Gratus Pfeifer, o. Vilibald Sever te o. Fortunat Vidić. Profesori za svoj rad nisu dobivali mjesečnu plaću već su dobivali godišnju nagradu (Labinjan, *Gimnazija u Pazinu*, str. 523).

⁷⁹ *Program c. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku za šk. g. 1895-95.*, str. 43.

⁸⁰ Kržišnik-Bukić, *Znameniti Slovenci*, str. 431.

Svakako treba reći da je zahvaljujući njegovom trudu osnovana trgovačka škola u Splitu, podignute su zgrade realne gimnazije u Šibeniku i Dubrovniku, popravljene su i nadograđene gimnazije u Zadru i Splitu i na kraju, kao najveće ostvarenje, navodi se izgradnja „veličanstvene zgrade c. k. velike realke u Splitu.“⁸¹

Uz Zavadalovo djelovanje veže se i sjećanje o tome kako je uspio zaštititi učenike koji su izašli u štrajk 14. ožujka 1912. godine. Prilikom tog štrajka bile su spaljene austrijska i mađarska zastava, a austrijske su vlasti zatražile oštre sankcije. Njegovim zalaganjem do tih sankcija nije došlo.⁸²

Zavladal je umro u Zadru 1916. godine.⁸³ Za njega su napisali: „Bil je dober Slovenec, čutil rodoljubno, a v Hrvatih je videl brate, pa je zato smatral Dalmacijo kot del svoje ožje domovine....“⁸⁴

Njega je na dužnosti naslijedio **Josip Posedel**,⁸⁵ koji je godinama bio djelatnik gimnazije u Dubrovniku. U razdoblju do 1898./1900. sve do 1916./1917. obnašao je dužnost upravitelja Gimnazije u Dubrovniku. U Dubrovnik se doselio prije 1888. godine, tamo se oženio i imao je tri sina, Josipa, Nikšu i Krešimira. Sva trojica su pohađala gimnaziju u Dubrovniku gdje su i maturirali. Prema podacima dobivenima iz programa Gimnazije u Dubrovniku, čini se da su sva trojica nastavila sa studijem prava. Jednako tako je zanimljivo spomenuti da su mladići polazili gimnaziju i kao materinski jezik naveli su hrvatski. Svakako bi djelovanje J. Posedela bilo potrebno još detaljnije istražiti te mu posvetiti više prostora.

Primožič Anton rođen je u Pevmi 1855. godine, a umro je 1944. u Zagrebu. Majka Katarina bila je sestra nadbiskupskog kancelara St. Bense, čija je moralna i financijska potpora usmjerila Antona Primožiča u njegovom daljnjem životu. Školovao se u gimnaziji u Gorici gdje mu učitelj bio Franc Levec. Školovao se s Francom Sedejem, kasnije nadbiskupom, koji mu je postao i najbolji prijatelj. Studij je nastavio u Innsbrucku, gdje je diplomirao 1878. godine, a 1879. godine je bio promoviran za doktora filozofije. Prema preporuci prof. Jülga, već je u jesen 1878. godine postao suplent u Trstu, a učitelj je postao kod švedskog konzula. Za vrijeme jednogodišnjeg vojnog roka u Beču istovremeno je podučavao kao suplent u I. okrugu te je bio kućni učitelj rodbini intendanta dvorskog kazališta kod baruna Besecny-ja. Posao u zavičaju nije mogao dobiti, a 1880. godine su ga imenovali gimnazijskim profesorom u Iglavu, gdje se potpuno uživio u situaciju u Češkoj. Dvanaest je godina kasnije, točnije 1892., bio je premješten u Beč, na Sofijinu gimnaziju u II. okrugu, a osim toga podučavao je slovenski u gimnaziji u Terezijaništu. Stručno je radio kao korektor-revizor za talijanske knjige pri Državnom zavodu školskih knjiga. Bio je član Arheološkog sveučilišnog seminara, Društva Eranos, gdje su se susretali klasični filolozi i arheolozi, te član i predavač profe-

⁸¹ Barač, C. k. *dvorski savjetnik*, 9.-14.

⁸² Zadarska je školska mladež u hrvatskim srednjim školama bila organizirana u tri tajne političke organizacije: Mladohrvatska organizacija starčevićanske omladine, Hrvatska narodna omladina i Hrvatski katolički pokret. (Bralić. *Zadarsko školstvo*, str. 597.-630.)

⁸³ *Program Državne gimnazije s hrvatskim ili srpskim nastavnim jezikom u Zadru za šk. god. 1918.-1919*

⁸⁴ *Srednješkolske vesti*, str. 3.

⁸⁵ Bralić. *Zadarsko školstvo*, str. 602.

sorskog društva Mittelschule. U jesen 1897. godine je bio dodijeljen ministarstvu za znanost (odsjek za pedagogiju srednjih škola) kao referent za južne austrijske zemlje. Sudjelovao je pri izradi nacrtu za reformu srednjeg školstva, sastavio je propise za ispit zrelosti i ispit osposobljenosti te đачke disciplinske propise. Naslov vladarskog savjetnika je dobio 1904. godine, a 1906. godine je bio imenovan za državnog školskog nadzornika u ministarstvu. Svojim je znanjem i znanjem jezika, uglađenim nastupom i dobrim vezama s češkim i poljskim visokim službenicima u ministarstvu postao je utjecajna osoba, naklonjena Slovencima. Sudjelovao je radu Slovenskog kluba i češkog kluba Beseda, bio je odbornik društva za prijenos Kopitarjevih ostataka u domovinu, itd. U travnju 1913. godine postao je državni školski nadzornik za osnovne škole u Dalmaciji i pravi dvorski savjetnik. Tada je uglavnom pješke proputovao skoro cijelu pokrajinu Dalmaciju i otoke, da bi osobno nadzirao rad škola. Njegova dva spisa su trebala dignuti nivo obrazovanja: Opaske, napuci i savjeti pokr. školskog nadzornika za pučke i građanske škole u Dalmaciji⁸⁶ i Napuci za kotarske školske nadzornike: Misli, opažanja i upute o nadziranju škola i nekim drugim aktualnim pitanjima, koja se tiču pučkih i građanskih škola. U Zadru je ostao do 1920. Kako nije mogao dobiti premještaj u Ljubljanu, otišao je u Zagreb, gdje je 1922. godine otišao u mirovinu.⁸⁷

Svi ovdje navedeni Slovenci u službi školskog nadzornika u Dalmaciji bili su u jedinstvenom položaju dvojbe između osobnog i službenog. Kao Slovenci, a pogotovo stoga što su i sami bili izvan užeg zavičaja, svakako su morali imati razumijevanja za jezičnu problematiku u području Dalmacije, a navlastito kod mladih na školovanju. Kao carski i kraljevski službenici bili su dužni provoditi državnu politiku. Svi ovdje navedeni, su se uspješno nosili sa situacijom u kojoj su se našli, tj. nije pronađen zapis koji bi govorio na štetu lika „brata Slovenca“.

Zaključne misli

Iz slovenskih krajeva su se pojedinci doseljavali u Zadar i okolicu, međutim puno slabijim intenzitetom nego što je to bio slučaj u pograničnim slovensko-hrvatskim krajevima. Uglavnom su dolazili u Zadar radi posla; radilo se o državnim službenicima koji su premješteni u one krajeve u kojima je bila potreba za pojedinim strukama. Često preseljenje nije bila odluka migranta koji je u Dalmaciju dolazio iz slovenskih krajeva, pa se takva preseljenja mogu smatrati pseudo-dobrovoljnim migracijama. Međutim, ako se zanemari činjenica da je odluka pojedinog državnog resora bila takva da se pojedinci u skladu s potrebama sele u različite hrvatske krajeve, može se ustvrditi da se ovdje radi o ekonomskim migracijama. Mnogi doseljeni Slovenci su situaciju u kojoj svoj radni vijek provode izvan slovenskih krajeva smatrali privremenim rješenjem i najčešće su se vraćali u matičnu domovinu, ako je postojala takva mogućnost. Najbolji primjer za to je Emilijan Lilek

⁸⁶ Zadar 1915, 91 str.

⁸⁷ PSBL, sv. 2., str. 107.

koji je u Zadar došao jer je želio otići iz Sarajeva, ali nije mogao dobiti zaposlenje u Sloveniji. Da je netko pisao životopise manje značajnih državnih službenika vjerojatno bi, bilo još takvih ili sličnih primjera.

Slovenski doseljenici su u Zadar dolazili sa svojim obiteljima, ako su ih imali. Mlađi članovi obitelji najčešće su se uklopili u novu sredinu, po svemu sudeći, prihvatili su hrvatski mentalitet koji su doživjeli kao prijateljski, te su cijeli svoj život proveli u novom okruženju. O tome svjedoči život Ljudevita (Ludvika) Čiča, koji je bio rođen u Sloveniji, cijeli je život proveo u Hrvatskoj i tek se nekoliko godina prije mirovine vratio u Sloveniju. Manje je bilo onih koji se nisu uklopili u život Zadra i okolice i koji se nisu snašli u dalmatinskom načinu života. Oni su izlazi iz te sredine tražili na različite načine, ponekad i na neprimjeren način. Tako za primjer možemo navesti Viktora Cotića koji je, čini se iz Zadra pobjegao, čak ni ne javivši instituciji u kojoj je bio zaposlen, da je uspio dobiti drugo radno mjesto.

Svi navedeni Slovenci koji su boravili u Zadru boravili su u Zadarskoj gimnaziji kao učenici ili kao nastavnici i suradnički kadar. Profesori i nadzornici u Zadru bili podložni premještajima. Kao prosvjetni djelatnici bili su javne osobe, često pod povećalom javnosti koja je vrlo kritički promatrala njihov rad i postupke. Osim što su svojim radom unaprjeđivali rad Gimnazije, utjecali su i na poboljšanje obrazovnih uvjeta na području Zadra i okolice, odnosno na prostoru cijele pokrajine Dalmacije. S obzirom na društveno-političke okolnosti, neke od njih su smatrali produženom rukom vlade u Beču, ali su ponekad bili i krivo optuženi. Učenici koji su se školovali u Zadarskoj gimnaziji došli su u Dalmaciju s roditeljima. Mnogi su se deklarirali kao govornici slovenskoga jezika, međutim kao mlađi migranti, najčešće su se prilagodili okolini i asimilirali u nju.

Na temelju promatranih veza slovenskih doseljenika s hrvatskim krajevima, može se zaključiti da je postojala veza slovenskog stanovništva sa žiteljima dalmatinskih krajeva, prije svega zadarskog kraja. Na primjeru Zadra može se pretpostaviti da je i u drugim većim dalmatinskim mjestima živio i djelovao određeni broj državnih službenika koji su bili premješteni iz različitih razloga. U skladu s time može se zaključiti da su se i u drugim klasičnim gimnazijama, koje nisu smještene u današnjem pograničnom prostoru, školovali učenici koji su bili rođeni u nekom slovenskom mjestu, odnosno koji su naveli slovenski kao materinski jezik. Moguće je zaključiti i da su u veća hrvatska mjesta dolazili školovani ljudi, različitih profesija, prije svega dekretima, a nešto i svojom voljom, koje je često domaće stanovništvo smatralo vladinim pijunima. Oni su sa sobom donosili načine života svoga kraja i rijetko su mogli značajnije utjecati na svoju okolinu. Svakako je potrebno reći i da su u svoj način ponašanja prihvaćali kulturne značajke sredine u koju su došli, a što su onda odnosili dalje u kraj u koji su bili premješteni. Oni su, izvjesno, bili ne uvijek voljni participijenti multikulturalnosti koji su u svom osobnom i javnom djelovanju morali miriti različite porive, potrebe pa i privide.

Izvori i literatura

Arhivski izvori

Državni arhiv u Zadru, fond 88, Vlada/Namjesništvo za Dalmaciju. Razni spisi Namjesništva, svežanj 31. i svežanj 33.

Državni arhiv u Zadru, fond 246, Hrvatska gimnazija - Zadar (1897. -1921.)

Arhiv Republike Slovenije, fond 231, Ministarstvo za prosveto ljudske republike Slovenije (1900-1951), br. 506.

Tiskani izvori

- I. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1901./1902., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1902.
- II. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1902./1903., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1903.
- III. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1903./1904., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1904.
- IV. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1904./1905., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1905.
- V. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1905./1906., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1906.
- VI. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1906./1907., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1907.
- VII. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1907./1908., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1908.
- VIII. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1908./1909., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1909.
- IX. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1909./1910., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1910.
- X. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1910./1911., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1911.
- XI. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1911./1912., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1912.
- XII. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1912./1913., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1913.
- XIII. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1913./1914. Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1914.
- XIV. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1914./1915., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1915.
- XV. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1915./1916., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1916.
- XVI. program C. k. velike državne gimnazije u Zadru: za školsku godinu 1917./1918., Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1918.
- Program Državne gimnazije s hrvatskim ili srpskim nastavnim jezikom u Zadru za školsku godinu 1918.-1919., Zadar, 1919.

- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1890./1891., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1891.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1891./1892., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1892.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1892./1893. Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1893.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1893./1894., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1894.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1894./1895., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1895.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1895./1896., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1896.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1896./1897., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1897.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1897./1898., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1898.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1898./1899., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1899.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1899./1900., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1900.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1900./1901., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1901.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1901./1902., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1902.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1902./1903., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1903.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1903./1904., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1904.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1904./1905., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1905.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1906./1907., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1907.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1907./1908., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1908.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1908./1909., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1909.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1909./1910., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1910.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1910./1911., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1911.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1911./1912., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1912.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1912./1913., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1913.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1912./1913., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1913.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1913./1914., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1914.

- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1914./1915., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1915.
- Program C. k. velikog državnog gimnazija u Dubrovniku: za školsku godinu 1915./1916., Dubrovnik: Nakladom C. k. realne gimnazije, 1916.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1900./1901., Spljet, 1901.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1901./1902. Spljet, 1902.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1902./1903., Spljet, 1903.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1903./1904., Spljet, 1904.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1904./1905., Spljet, 1905.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1905./1906., Spljet, 1906.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1906./1907., Spljet, 1907.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1907./1908., Spljet, 1908.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1908./1909., Spljet, 1909.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1909./1910., Spljet, 1910.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1910./1911., Spljet, 1911.
- Program C. k. velike gimnazije u Spljetu: za školsku godinu 1911./1912., Spljet, 1912.
- Program C. k. velike gimnazije u Splitu: za školsku godinu 1912./1913., Velika gimnazija, Split, 1913.

Novinski izvori

- Umjetničke slike, *Hrvatska kruna*, 16. 6. 1817., 2.
- Viesti iz grada i okolice, *Narodni list*, 7. 2. 1907., 3.
- Glas o Lileku, *Narodni list*, 16. 1. 1908., 3.
- Srednješkolske vesti, *Učiteljski tovariš*, 30. 6. 1916., 3.
- Levec, Fran, Ivan Šolar in dr. Štefan Kočevar, *Ljubljanski zvon* 4, 1883, str. 253.-255.

Internetske stranice

- <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi858578/>, pristupljeno 23. 6. 2015.
- <http://www.hsmuzej.hr/hrv/predmet.asp?p=673>, pristupljeno 27. 1. 2015.

Literatura

- Balota, Mate, *Stara pazinska gimnazija*. Zagreb-Pula, Rijeka: . Čakavski sabor, Istarska naklada, Otokar Keršovani, Edit, 1984.
- Barač, Josip, C. k. dvorski savjetnik i pokrajinski školski nadzornik Mihovio Zavadlal, *XV program c. k. velike državne gimnazije u Zadru za školsku godinu 1915./1916.*, Zadar: Nakladom C. k. velika državna gimnazija, 1916., str. 9-14.
- Bartuović, Niko, *Od Revolucionarne Omladine do Orjune*. Split: Izdanja Direktoriuma Orjune, 1925.
- Begonja, Zlatko, Zadar u sporazumima tijekom prve polovice XX. stoljeća (1915.-1947.), *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru* 49, 2007, str. 501-521.
- Bralić, Ante, Zadar u vrtlogu propasti Habsburške Monarhije, *Časopis za suvremenu povijest* 28, 2006, str. 243.-266

- Bralić, Ante, Zadarski fin-de-siecle-Političke i društvene prilike u Zadru i Dalmaciji uoči Prvog svjetskog rata, *Časopis za suvremenu povijest* 3, 2008, str. 731-775.
- Bralić, Ante, Zadarsko školstvo u Prvom svjetskom ratu. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 48, 2006, str. 597-630.
- Ciperle, Jože & Vovko, Andrej, Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987.
- Cuvaj, Antun, *Građa za povjest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Zagreb: T rošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, 1910.-1913.
- Cvirn, Janez & Melik, Vasilij & Nećak, Dušan, (ur.), *Mojega življenja pot. Spomini dr. Vladimira Ravniharja*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofska fakultete, 1997.
- Enciklopedija Slovenije, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989, str. 42 (Endlicher Ivan)
- Enciklopedija Slovenije, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988, str. 180 (Janko Debelak)
- Pislar Fernandez, M. *Slovenci v železni Loreni 1919-1939) skozi družinske pripovedi = Slovēnes en Lorraine du fer (1919-1939) à travers des récits de familles*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Filić, Krešimir, (ur.), *Spomenica varaždinske Gimnazije: 1636-1936*. Varaždin: tisak Svobodine „Narodne tiskare“, 1937.
- Gantar Godina, Irena, Slovenski intelektualci-izseljenci na Hrvaškem: Jernej Francelj (1821-1889). *Dve domovini* 19, 2004, str. 165-183.
- Gantar Godina, Irena, Slovenski izobraženci na Hrvaškem po letu 1868: Ivan Steklasa (1846-1921). *Dve domovini*, 24, 2006, str. 153-166.
- Gantar Godina, Irena, Slovenski izobraženci iz Prage na Hrvaško, *Dve domovini*, 22, 2005, str. 197-218.
- Gantar Godina, Irena, Slovenski izobraženci na Hrvaškem od 1850 do 1860, *Dve domovini*, 20, 2004, str. 77-94.
- Ganza Aras ,Tereza, Pokušaji kapitalističke preobrazbe sela i zadružni pokret u austrijskoj Dalmaciji od razdoblja liberalizma do 1918. godine, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 19, 1986, str. 133-178.
- Graovac, Vera, Populacijski razvoj Zadra, *Geoadria*, 9, 2004, str. 51- 72.
- Horvat, Siniša, Fizikalna zbirka varaždinske gimnazije, *Kaj* 4-5, 2009, str. 99-114.
- Horvat, Siniša, Prosvjetni i kulturni rad profesora Josipa Križana, *Časopis za suvremenu povijest* 35, 2003, str. 249.-258.
- Jelić, Roman, *Stanovništvo Zadra u II. polovici XVI i početkom XVII stoljeća gledano kroz matice vjenčanih*. Zagreb: 1959.
- Jurčić Čargo, Danijela, Slovenci na Hrvatskoj gimnaziji u Pazinu od 1899. do 1918. godine. *Hrvatska gimnazija u Pazinu 1899-1999: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa u povodu prve Hrvatske gimnazije u Istri*. Pazin, 1999, str. 367-382.
- Labinjan, Galiano & Ujčić, Tugomil, (ur.), *Spomen-knjiga gimnazije u Pazinu 1899-1969*. Pazin: Gimnazija »Otokar Keršovani« u Pazinu, 1973.
- Kramar, Janez, Prvi vpis na Tehniško fakulteto Univerze v Ljubljani v školskem letu 1919/1920. *Strojniški vestnik* 45, 1999, str. 382-384.
- Kržišnik-Bukić, Vera, O Slovenceh in slovenstvu na Hrvaškem od nekada do danas. *Slovenci na Hrvaškem: dediščina in sedanjost. Zbornik referatov s posveta „Etnološka dediščina in kulturna podoba Slovencev na Hrvaškem*. Ljubljana, 2006, str. 15-87.
- Kržišnik-Bukić, Vera, Znameniti Slovenci na Hrvaškem skozi zgodovino, *Migracijske i etničke teme* 22, 2006, str. 421-445.

- Lilek, Emilijan, *Slovenski v tujini službojoči šolniki*. Celje: samozaložba, 1933.
- Lukšič-Hacin, Marina, Migracije v teoretskem diskurzu. *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*. Ljubljana, 2010, str. 8-23.
- Orožim, Janko, *Življenje in delo vladnega svetnika Emilijana Lileka*, Celje, 1941.
- Pejdo, Tomislav, Politika Austrije (Austro-Ugarske) prema brodarstvu Dalmacije od 1850. do 1880. godine, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU Zadar* 50, 2008, str. 275-287.
- Peričić, Šime, O broju Talijana /talijanaša u Dalmaciji XIX. stoljeća. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 45, 2003, str. 327-355.
- PSBL (Primorski slovenski biografski leksikon), A- Bartol, sv. 1., Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1974.
- PSBL (Primorski slovenski biografski leksikon), Bor-Čopić: sv. 3., Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1976.
- PSBL (Primorski slovenski biografski leksikon), Pirjevec – Rebula: sv. 12., Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1986.
- Šuštar, Branko, Poklicne migracije slovenskega učiteljstva od habsburških do jugoslovanih časov. *Migracije in slovenski prostor od antike do danes*. Ljubljana, 2010, str. 209-224.
- Voje, Ignacij, Ljubljčan Franciscus de Pavonibus organist v Dubrovniku leta 1463. *Muzikološki zbornik* 3, 1967, str. 16- 21.
- Voje, Ignacij, Ljubljčani v srednjeveškom Dubrovniku, *Kronika* 3, 1980, str. 171.-175.
- Voje, Ignacij, Trgovski stiki med Dubrovnikom in slovenskimi kraji v drugi polovici 15. in v začetku 16. stoletja, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 5, 1969, str. 221-227.
- Sršan, Stjepan, *Biografije učitelja i profesora osječkih gimnazija i srednjih škola od 1855. do 1945. godine*. Osijek: Državni arhiv, 2009.
- Šidak, Jaroslav, Urota Zrinsko-frankopanska kao historiografski problem, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 2, 1972, str. 5-21.
- Šiklič, Josip, (ur.), *Hrvatska gimnazija u Pazinu*. Pazin: Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, 1999.
- Žitnik Serafin, Janja (ur.), *Priseljevanje in društveno delovanje Slovencev v drugih delih jugoslovanskega prostora: zgodovinski oris in sedanjost*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2014
- Žitnik Serafin, Janja, Organiziranost, delovanje in prihodnji izzivi slovenskih društev v drugih delih nekdanje Jugoslavije, *Dve domovini: razprave o izseljenstvu*. 37, 2013, str. 41-52.
- Žitnik Serafin, Janja, Literarna dejavnost slovenskih društev v drugih delih nekdanje Jugoslavije, *Jezik in slovstvo*, 2/3, 2014, str. 91-96., 234-235.

SUMMARY

Slovenes in the Croatian Gimnazija in Zadar from 1897 to 1921

Barbara Riman, Kristina Riman

The paper deals with the lives and work of individuals who moved to Zadar from the areas which are nowadays located in Slovenia. Their immigration was mostly the result of the employment policy for public, imperial or royal servants. Educated people of various professions, including teachers, moved to Croatian cities. Quite often, they did not come of their own volition, they had no other choice, and the local population considered them to be the government's pawns. Immigrants from the Slovene ethnic territory often brought their families to their new place of employment. On the example of Zadar, we can conclude that a certain number of public servants who relocated for work lived and worked also in other Dalmatian towns. They brought with them their way of life from the old country, and on account of their small number, they could not exert a great impact on their new environment.

Based on the data obtained from the directory of the Croatian *gimnazija* in Zadar for the school year 1920/1921, archival documents, and the then-current Zadar press (*Narodni list, Hrvatska kruna*), students and educators who were involved a certain amount of time in the Croatian *gimnazija* in Zadar in the period between 1897 to 1921 were investigated. We explored Slovene-Croatian relations in the sphere of education and identified the structure of students who attended this particular *gimnazija*, we also provided the names of students who had stated Slovene as their native tongue in the period of their schooling. We also listed all educators (teachers and supervisors/counsellors) who were associated with The Croatian *gimnazija* in Zadar through their activities.

By presenting an overview of occupations of parents whose children stated Slovene as their mother tongue, we also provide a sociological dimension to the paper. The stated data are illustrative, they lead us to certain conclusions and, first and foremost, provide a source for the research of lives of individuals who were involved in the educational system within the Croatian *gimnazija* in Zadar and their contribution to the local community.

ISSN 0350-5774

9 770350 577002

ZČ | Ljubljana | 70 | 2016 | št. 3-4 (154) | str. 283-542